

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,- per jaar, buitenland f 4,60 per jaar.

Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.

TOCH WEL BELANGRIJK

Uit één der gemeenschappen van het Humanistisch Verbond, Leiden, komt het bericht, dat men er na zeer veel moeite in geslaagd is, opnieuw een Bureau voor Levens- en Gezinsmoeilijkheden op te richten. Een jaar of zes geleden heeft het ook gewerkt, maar door allerlei oorzaken moest het weer gesloten worden.

Dat is een prettig bericht, omdat er bij de bestaande vier bureaus resp. in Amsterdam, Eindhoven, Haarlem en Utrecht thans een vijfde is, waar mensen die in de knoop zitten, terecht kunnen. Vanaf de oprichting in 1951, toen door de hoofdbesturen van Humanitas en het Humanistisch Verbond een Centrale Stichting voor deze bureaus in het leven werd geroepen, is de noodzaak en het nut, vooral door het elk jaar toenemende aantal cliënten, duidelijk gebleken.

De staf van dergelijke bureaus bestaan uit een team van drie personen: een maatschappelijk werkster met een psychiatrische scholing, een psychiater en een humanistisch geestelijk raadsman. Daarnaast fungeert meestal ook nog een jurist, om in bepaalde gevallen adviezen te kunnen verstrekken.

Wie zijn levens- en gezinsmoeilijkheden op een bepaald ogenblik niet meer aankan, kan bij deze bureaus terecht. Meestal wacht men er veel te lang mee, hetzij doordat men niet weet, dat deze instellingen bestaan (ook de kerken hebben ze), of omdat men zich ervoor schaamt anderen er mee lastig te vallen of, zoals men dat wel noemt, zijn vuile was buiten de deur te hangen. In elk leven komen echter perioden voor, waarin het verstandig is, eens het oordeel van anderen in te winnen, en de moeilijkheden kunnen zo ingewikkeld zijn, dat het maar het beste is, er mee naar vakmensen te gaan. Tal van cliënten van deze bureaus worden er dan ook door hun huisarts naar verwezen.

Het merendeel van de gevallen liggen op het gebied der huwelijksmoeilijkheden. Om nog eens te citeren wat Mevr. Vrind-van Praag, leidster van één der bureaus, in 1955 voor de radio over dit werk heeft gezegd: „Veel mensen schijnen te denken, dat ze er zijn, als ze getrouwd zijn, in plaats van te beseffen dat het dan juist pas begint. Natuurlijk is het heerlijk om samen een leven op te bouwen. Maar het dag en nacht bij elkaar leven brengt bepaald ook z'n moeilijkheden mee. Elke gek heeft zijn gebrek, heb ik van kinds af geleerd. En zo is het ook met de huwelijkspartner. Maar het is niet zo eenvoudig om de ander te aanvaarden zoals hij is.”

Moeilijkheden met opgroeiende kinderen, aanpassingsmoeilijkheden in een nieuwe levenssituatie brengen ook veel mensen ertoe, eens te gaan praten. Veel mensen, maar nog veel te weinig. Nog tallozen tobben door, vergallen zichzelf en anderen het leven, uit onwetendheid, uit domheid, uit onverschilligheid of uit een gevoel van trots, dat ze hun lot hebben te aanvaarden. Natuurlijk kan geen enkel bureau of specialist hen van hun moeilijkheden zo zonder meer afhelpen. Maar na een gesprek met iemand, die zekerlijk is ingesteld en waarbij men de zekerheid heeft, dat anderen daarvan niets te weten zullen komen, komen de zaken in een ander licht te staan en geeft alleen al het feit, dat men eens kan uitpraten, al een belangrijke opluchting. Dikwijls is ook een uitgebreide behandeling nodig, en zal men vele malen op bezoek moeten.

Wie dagelijks met allerlei mensen in aanraking komt, weet hoe groot de geestelijke nood is. Het is van het allergrootste belang, dat er instellingen als deze bureaus bestaan en dat er nog veel meer komen. Vandaar, dat we met enige vreugde van het Leidse geval mededeling doen.

lezingen voor de radio

24 januari	VARA	9.45 uur	A. Treurniet: Stap voor stap.
31 januari	VARA	9.45 uur	Ch. Hennekes: Een brutale vraag.
2 februari	AVRO	16.00 uur	Mevr. Mr. J. J. Th. ten Broecke-Hoekstra: „De verantwoordelijkheid van de mens als politicus”.
7 februari	VARA	9.45 uur	Dr. J. P. van Praag: „De Hefboom”.

UIT HUMANISTISCH OOGPUNT

Het lijkt me waarschijnlijk dat u vandaag mijn humanistisch commentaar verwacht op de golf van anti-semitisme die over de hele wereld gaat. Ik ben ook van plan daarover te spreken, maar ik doe dat met een grote schroom. Die komt uiteraard niet voort uit enig voorbehoud ten aanzien van de kwestie zelf. Ik vind dit soort godsdiensthaat of rassenhaat of hoe men het wil noemen, zowat het meest verachtelijke gevoel dat bij enig mens kan bestaan. Nee, de schroom die ik bedoel heeft een heel andere grond. Ze ontstaat hieruit, dat ik niet weet of de grote publiciteit rondom deze zaak, zelfs indien ze fel afkeurend is, niet toch de verbreiding ervan bevordert. Mogen wij zwijgen? zegt men, alsof zwijgen per se instemming of onverschilligheid zou moeten betekenen, en alsof doodzwijgen niet de scherpste veroordeling en bovendien de meest doeltreffende taktiek zou kunnen zijn. Heel wat mensen verwarren verontwaardiging met bestrijding, en menen dat luide leuzen kunnen bedwongen worden met luidere tegenleuzen. Mag ik een grillige vergelijking maken? Wie in een schouwburg of bij een concert sssst roept, of: stil! — omdat een verre buurman zit te praten, verméerdert het lawaai dat hij beoogt te doen verdwijnen. Publiciteit is een hachelijke zaak, een zaak met twee of meer kanten. Het nozem-gedoe had nooit frontpagina-nieuws mogen worden; en dit geldt van het nozem-gedoe niet alleen. In de krant te staan, met naam en toenaam, of desnoods maar alleen met de beginletters, ja zelfs naamloos als deel van een groep of bende, mits de gepresteerde daden maar breedvoerig zijn afgedrukt, is een verleidelijke eer die velen trekt. En wie nooit op de voorpagina zal kunnen komen als minister of uitvinder of mensenredder of kunstenaar, en toch, onbewust meestal, de felle eerezucht heeft om op te willen vallen, poogt het langs negatieve weg. Heróstratos, die niets anders heeft gepresteerd dan dat hij de tempel van Efesos in brand stak, heeft inderdaad, 23 eeuwen na die eerezuchtige misdaad, zijn paragraaf in elke behoorlijke encyclopedie. Het zou wel goed zijn, als de moderne psychologie behalve met een Oedipus-complex ook rekening zou willen houden met een Heróstratos-complex. Ik ben er diep van overtuigd, dat het enorme krantengeschrijf over het hedendaagse anti-semitisme de heimelijke leiders van deze internationale actie streelt, omdat zij het ervaren als een bewijs van hun belangrijkheid. Zij hebben invloed, zij wekken weerklank, van welke aard dan ook, en hun verspreide aanhangers voelen zich niet langer vereenzaamd. Mogen wij zwijgen? zegt men — maar voordat men daarop antwoord geeft, dient men ook oog te hebben voor de tegenvraag: Mogen wij spreken? Mogen wij de slechte ideeën verbreiden dóór ze te bestrijden? Is het niet onze allereerste plicht, een strijdwijze te zoeken, die niet het gevaar heeft de epidemie te be-

vorderen? Het zou eenvoudig onverantwoordelijk wezen, deze kant van de zaak over het hoofd te zien.

Maar er is meer, want ik geloof dat de groot-scheepse publiciteit nog een ander risico bevat. Dat ligt niet bij de tegenstanders, maar bij onszelf. Woorden zijn vreemde dingen, en de uitwerking van het woord, zowel op de schrijver of spreker zelf, als op de lezers en luisteraars staat nog allerminst vast. Men zegt dat er omwentelingen zijn begonnen door een redevoering. Het zal wel waar zijn. Men zegt ook, dat er soms oproer is voorkomen door een redevoering. Ook dat zal wel waar zijn. Maar ik zou bovendien willen weten, of niet vaak een hele opstand in een redevoering is overgegaan? De woordspeling komt mij hier heel gelukkig te hulp, want ik bedoel inderdaad beide: doordat de opstandigheid een overgang vond naar het woord, ging ze over. Het woord trad op als vervanging van de daad. In het woord immers ontladen zich de emoties, en daarna zijn ze vaak niet sterk genoeg meer voor een tweede, betere ont-lading. Scheppende kunstenaars weten het wel: als zij over hun inspirerende gevoelens praten, met hun vrouw, met hun vrienden, houden die gevoelens maar al te vaak óp nog inspirerend te zijn. Woord en daad liggen niet zo maar in elkaars verlengde, al komt dit voor; soms heffen ze elkaar op of sluiten ze elkaar uit. De uitzonderingen daargelaten, geloof ik eigenlijk niet aan welsprekende veldheren, en evenmin aan daadkrachtige redenaars. De grootste staatsman uit onze geschiedenis heet niet voor niets Willem de Zwijger.

En wat voor de sprekende en schrijvende persoon geldt, dat geldt evenzeer voor zijn publiek. De verontwaardiging over het moderne anti-semitisme ontstaat door kennis te nemen van de *feiten*. Zeker. En ze wordt grotendeels bevredigd door kennis te nemen van de protesterende *woorden*. Even zeker. Een fraai geschreven hoofdartikel in ons avondblad geeft ons als lezers het veilige gevoel dat het zo goed gezegd is, en tevens het valse gevoel, dat dit goed-zeggen op zichzelf het kwaad alreeds bezweert. Wat óns overtuigt, omdat wij het er tevoren al mee eens waren, dat moet toch ook anderen wel overtuigen? Er is dus geen vuiltje meer aan de lucht, en we zijn dan ook bijna verbaasd, als na zo'n voortreffelijke polemische beschouwing de krant de volgende avond toch nog weer nieuwe afschuwwekkende feiten vermeldt. Het woord van een ánder heeft aan onze verontwaardiging vorm gegeven — die ánder is het, wiens invloed het dan ook zal moeten en zal kunnen doen.

Daarmee is onze taak volbracht. Die griezige risico heeft mij al beklemd voor en tijdens de oorlog, als ik mensen tevreden en instemmend zag weggaan uit een massavergadering of een huiskamerbijeenkomst, kennelijk opgelucht omdat de spreker „het zo goed had gezegd”. Er moeten heel ándere

een uitzending voor de vara-microfoon van zondag 17 januari 1960

dingen gebeuren dan sensationele koppen, moties vol emoties, en papieren protesten, wil de mensheid ooit bevrijd worden van de gruwelijke geestesziekte, waarvan het anti-semitisme maar één der symptomen is.

Ik heb de indruk dat onze verontrusting vooral voortkomt uit het feit, dat de nieuwste schanddaden van synagoge-bekladding, schuttingssymbolen en grafschennis zich internationaal voordoen. Wanneer ze alleen door Duitsers bedreven werden, zouden ze gemakkelijker passen in ons denkschema; ze komen echter helaas ook voor in Frankrijk, België, Engeland, om zo te zeggen in heel de beschaaft wereld. Bij Duitsland zegt men: Ach, zijn we weer zo ver? met dat ellendige dubbelgevoel van de man die blij is gelijk te hebben gekregen in zijn somberste voorspelling. Duitsland heeft inderdaad, net als Rusland en Polen, een eeuwenoude traditie van anti-semitisme, waarbij de gruwelijkste excessen, ook in de achttiende, ook in de negentiende eeuw, niet zijn uitgebleven. En tussen de beide oorlogen, tijdens het stormachtig opkomende en later dictatoriaal heersende nationaal-socialisme, is het anti-semitisme een wezenlijk onderdeel van de algemene ideologie en de openbare volksopvoeding geweest. De mensen die toen dertig en veertig waren, zijn nu vijftig en vijftenzestig. Als de helft nooit heeft meegedaan; als de helft van die andere helft echt bekeerd is toen de misdaden eenmaal bekend werden; als de helft van het overige kwart zich goedschiks heeft aangepast aan de naoorlogse verhoudingen; en als de helft van het laatste achtste deel voorlopig totaal onverschillig is, dan nóg is er een zestiende deel van die generatie over, ruim zes procent dus, waarin de oude waanideeën voortbestaan. En de mensen die tussen de twee oorlogen vijf en vijftien waren, zijn nu dertig en veertig: hun hele jeugd, op school, in de verenigingen, in het gezin, door krant en radio en bioscoop, is vergiftigd geweest: wie eenmaal weet hoe diep en lang de jeugdevaringen dóór-werken, kan moeilijk verrast zijn door de krantenberichten. Hij kan zich er beter over verwonderen, dat ze zo lang zijn weggebleven.

Veel verontrustender, ik zei het al, is eigenlijk het feit van de internationale verbreiding; en ik wil er nog bijvoegen: veel verontrustender is ook het optreden tijdens een periode van hoogconjunctuur. Hoe men het nationaal-socialisme verder ook wil beschouwen, het is onbetwistbaar in zeer hoge mate een crisisbeweging geweest. Het anti-semitisme is gebruikt als propagandistisch middel in jaren van werkeloosheid, armoede, honger. Daarvan is nu geen sprake. Wie in Duitsland reist, vindt er een welvaart als nooit tevoren. Met een trots, die overigens misschien minder de Duitsers zelf dan wel de Amerikanen zou passen, praat men over „was Wirtschaftswunder“. In Engeland heeft de burgerij nooit zo'n goed jaar gehad als 1959. In Frankrijk, in België, en ook hier leven de inwoners gemiddeld beter dan ooit, al is de stijgende welvaart zeker niet aan alle bevolkingsgroepen gelijkelijk ten goede gekomen. Dat in zo'n tijdvak het anti-semitisme z'n kans schoon ziet, is een hoogst ernstig feit, aangezien het allerlei vroegere verklarings-

factoren omver werpt. Nu kan men wel zeggen, dat het communisme erachter zit, om West-Duitsland in westerse ogen verdacht te maken; en men kan ook wel zeggen dat de Arabische Liga erachter zit, om de staat Israël te pesten. Zelfs als er iets van waar is, — het is toch de héle waarheid niet. Het anti-semitisme is, kort gezegd, blijkbaar meer een menselijk, dan een maatschappelijk verschijnsel, als ik die tegenstelling kortheidshalve zo maken mag. En vanuit deze conclusie zal de humanist, meen ik, dan ook z'n standpunt én z'n afweer moeten bepalen.

Of wij de positie zien van de Joden in Europa, van de naturellen in Zuid-Afrika, van de negers in sommige staten van Amerika, en men mag er tegenwoordig wel bij zeggen: van de Nederlanders en van de Chinezen in Indonesië: altijd weer heeft men te maken met de fundamentele misvatting dat er groepen zouden zijn, rassen, godsdiensten, nationaliteiten, *met collectieve eigenschappen*. Het anti-semitisme, het anti-papisme, de apartheidspolitiek, de rassenhaat, het nationalisme — alles gaat uit van één absurde veronderstelling; deze: dat de ene groep beter zou zijn dan de andere, en dat *dus* ieder individu van die ene groep beter zou zijn dan elk individu van die andere. Dit is een feilloos middel tot gecamoufleerde zelfverheffing; want de eigen groep is natuurlijk in een beslissend opzicht altijd superieur. Ik weet wel dat blijkbaar menigeen zo'n stuk collectieve zelfverheffing nodig heeft als vergoeding voor de individuele vernedering waaraan onze maatschappij hem blootstelt. Daarom zijn we verplicht de samenleving zó te humaniseren, dat deze vernederingen tot een minimum beperkt blijven. Maar ook afgezien daarvan, is in dit geval het collectieve geneesmiddel toch erger dan de kwaal.

Waarin schuilt eigenlijk de superioriteit van het blanke ras, of van de Duitser, of van de weet-ik-veel? In kunst, in wetenschap, in wijsheid, in organisatie-vermogen? Mogen alle Hollanders een kippeborst opzetten, vanwege één Erasmus, één Rembrandt, één Christiaan Huygens? Moeten we alle Duitsers identificeren met Bach, Goethe en Kant; of allemaal met Hitler en Goering? Het ene is even onwaarachtig en ontoelaatbaar als het andere. De spreidingsbreedte van de verschillende eigenschappen over de individuen van één groep, is veel en veel groter aan het onderscheid tussen de gemiddelden van twee groepen. Zo lang de negers en de blanken zich niet van jongs af onder gelijke omstandigheden hebben ontwikkeld, kan niemand bepalen of hun intelligentie-quotient en hun karaktereigenschappen erfelijk verschillen. Maar zelfs als ooit zou blijken dat er gemiddeld enig erfelijk verschil bestaat, dan nog zouden vijftennegentig procent van de twee groepen geheel samenvallen. Het verschil tussen een geniaal uitvinder en zijn dom-geboren, dom-gebleven land-, taal- en ras-genoot is onoverkomelijk; maar het onderling verschil tussen een pools, een italiaans, een japans en een senegalees ingenieur is maar gering. Zij zijn *als individuen* de dragers van allerlei eigenschappen, goede en slechte uiteraard, lichamelijke, verstandelijke en zedelijke, in een zó

(vervolg op pag. 4)

In de afgelopen week heb ik een tijdje in een gedichtenbundel zitten lezen. Het was een bloemlezing en het boekje bevatte de zeer uiteenlopende ontboezemingen van een zeer uiteenlopende poëtenbend'.

Ik doe dat niet vaak, maar zo nu en dan komt het toch voor. Vermoedelijk is het een overblijfsel van een voorbijje jeugd. Misschien is het lezen van verzen in zoverre gelijk aan het smeden er van, dat het een bezigheid is voor mensen in hun puberteit of voor volwassenen met een vertraagde puberteit. Dit laatste is een stelling van Menno ter Braak en die kon het weten, want hij was een groot lezer, ook van gedichten.

Het trof mij, dat dichters, de lyrische althans, altijd druk met zichzelf bezig zijn. Zij delen ons mee, dat zij in zonnegluren geboren zijn, dat zij goden zijn in het diepst van hun gedachten, dat zij de wereld als een groot groen bos dromen, dat zij de orgelman en de soldaat groeten of dat zij de schimmel van hun stramme voeten willen wassen.

Soms denk ik dan wel eens, dat het mij niet zo bijzonder interesseert, wat al die mensen denken, doen, willen of geweest zijn. Deze gedachte besluip mij voornamelijk, als ik een ontboezeming lees van een dichter, die ik ken of wel eens vanuit de verte heb gezien. Een vriend van mij heeft Kloos eens een zure haring zien kopen en sindsdien heeft hij geen letter meer van deze bard gelezen.

Toch is dat onjuist. Multatuli heeft er al op gewezen, dat ook schone vrouwen wel eens haar neus moeten snuiten. En ook een Kloos wilde wel eens wat anders dan wenen om bloemen, die in de uchtend van hun bloei vergaan waren. Persoonlijk heb ik eens een dichter ontmoet, die een bijzonder ruig oeuvre op zijn naam heeft staan, maar erg pietepouterig was, omdat er wat koffie op zijn schoteltje lag. Het is dus wel goed om zo weinig mogelijk dichters te kennen en ik ontloop ze dan ook zoveel mogelijk.

Maar ik ben wel gaan inzien, dat het nog zo gek niet is, dat zij over zichzelf en hun allereindividueelste impressies spreken. Dan praten ze tenminste over iets, waarvan ze enigermate op de hoogte zijn, hoewel volgens ingewijden dat ook lang niet altijd het ge-

val is.

Deze zeer lange inleiding meen ik nodig te hebben bij wijze van verontschuldiging om u mee te delen, dat ik nogal tevreden met mezelf ben. Als ik met dit bericht deze bladzijde begonnen zou zijn, zoudt gij wellicht hebben gedacht: „Komkom, maak het een beetje. Niet al te bont asjeblijft”. Maar nu hoop ik dat u in de goede stemming bent geraakt en met mij eens zult zijn, dat wij tenslotte met onszelf nogal wat te maken hebben. Het is mij opgevallen, dat veel mensen in het geheel niet met zichzelf tevreden zijn. Zij tieren en razen een groot deel van de dag en eisen, dat andere mensen hen patente jongens zullen vinden, groot, gewichtig, ferm, stoutmoedig. Daaraan heeft iemand, die zichzelf nog zo kwaad niet vindt, natuurlijk in het geheel geen behoefte. Hij neemt zichzelf zoals hij is en laat de wereld praten.

Ik prijs mij gelukkig, dat ik in het algemeen goed met me kan opschieten. Dat is ook gelukkig, want ik ben de ganse dag en nacht bij me. Het zou ondraaglijk zijn als ik daar genoeg van kreeg.

Het geheim schuilt misschien wel hierin, dat ik me niet voortdurend opjaag. Ik laat me een grote vrijheid. Wil ik werken dan werk ik. Dat vind ik dan plezierig en ik geef me een klapje op de schouder en denk: „Flink zo, maak je maar nuttig, kerel”. En als ik geen zin heb vind ik het ook goed. Dan rust ik uit of doe iets onbenulligs. Waarom niet? De wereld gaat aan vlijt ten onder en al het kwaad ter wereld wordt teweeg gebracht door actieve mensen.

Als ik wil wandelen sta ik me toe te wandelen en als anderen mij dat verhinderen door te eisen, dat ik op een bepaalde plaats aanwezig ben, wandel ik niet en verheug me in mijn plichtsbeseft.

Enfin, dat zijn zo een paar alledaagse binnengedachten, die zich alleen in de allermoeiendste poëzie zouden laten verwerken. Daarneven ben ik beslist niet de mindere van de meer conventionele dichters en biedt dus ook wel eens een godvergeten en verwaarloosde aanblik en ik heb ook op mijn beurt mijn Mathilde. Zeker, ik mijmer soms zeer verheven. En ik ben dol op zure haring.

H.H.

wisselende verhouding dat nooit twee mensen precies gelijk zijn. Deze individuen zijn écht, ze ZIJN — maar de groepen waartoe ze met huid en haar, door taal of zelfs door voorkeur behoren, zijn maar schematiseringen. Te spreken over de roomsen zó, de joden zus, de negers dit, de maleiers dat, betekent, dat men aan allen een eigenschap toeschrijft, die bij niemand in gelijke mate, en bij vele in het geheel niet voorkomt. Terecht hebben de Joden in Duitsland bezwaar gemaakt tegen speciale beschermingsmaatregelen: als groep te worden beschermd is nauwelijks beter dan als groep te worden vervolgd. Waar het omgaat is: te worden beschermd als mens, ongeacht de groep waartoe men

behoort. Waar het om gaat, is het levende individu te zien in zijn onverwisselbare eigenheid. Wie zó zijn medemens benadert, ontdekt een rijke verscheidenheid, waarbinnen de grenslijnen tussen goed en kwaad, of sympathiek en onsympathiek, nergens samenvallen met de groffe afscheidingen van de bestaande collectiviteiten. Op zoek naar de mens, ontdekt men de mens, telkens de mens, de ene mens, miljoenenmaal de ene mens.

Het lijkt u geen grootscheepse bestrijding van het anti-semitisme? Ik ben ervan overtuigd, dat het de enige is, de enig mogelijke en de enig doeltreffende.

G. STUIVELING.